

odgovornosti koju želi preuzeti za njegovanje kulturnog života nacije, u kojemu fizički i intelektualni integritet njezinih muzejskih zbirki ne zauzima posljednje mjesto.

U međuvremenu, rastući splet nedoumica oko uloge namijenjene Državnoj lutriji (prvo izvlačenje u studenome 1994. godine) i oko raspodjele profita ne jamče neko naročito pouzdanje. Uvođenje Državne lutrije, kojim rukovodi Camelot, nije bilo motivirano željom da se namaknu dodatna sredstva za "dobra djela" - uključujući tu i muzeje i galerije - već potrebom da se ujednači novčana razmjena Ujedinjenoga Kraljevstva s drugim zemljama Europske unije, čije su se Državne lutrije, zbog odsutnosti djelotvorne domaće konkurencije, mogle slobodno prodavati na području Ujedinjenoga Kraljevstva. Zbog toga je Državna riznica posegnula za tim izvorom golemih planiranih profita kojima će moći u potpunosti raspolagati, i tako planirati redukciju drugih poreznih prihoda, kao za s neba poslanu priliku da ograniči širok spektar diskrecionih troškova vlade u područjima za koje se planiralo da ih podupire Državna lutrija. Osnovni plan je da se, do 2000. godine, ona sredstva koja se mogu dodijeliti podijele između Umjetničkog savjeta i s njim povezanih savjeta u Škotskoj, Velsu i Sjevernoj Irskoj; Sportskog savjeta i s njim povezanih tijela; Nacionalne zaklade za spomenike kulture, koja već pomaže muzeje i galerije kod akvizicija nacionalnog značaja; novoosnovane Komisije za proslavu tisućljeća i Dobrotvornog odbora Državne lutrije. Među nabrojenim institucijama, Nacionalna zaklada za spomenike kulture smatra se najbolje utemeljenom, a već se i iskazala potporom koju pruža kako nacionalnim, tako i mjesnim muzejima i galerijama; ali se o posljedicama znatnog porasta sredstava na raspolaganju Nacionalne zaklade za spomenike kulture za sada može samo nagađati. Iskušenje da se sredstva za akviziciju zadrže na sadašnjoj razini, ili da se čak i reduciraju, biti će gotovo neodoljivo, a valjalo bi razmotriti i nepoželjne posljedice pretjeranoga koncentriranja moći u rukama tih tijela, ne izuzimajući pri tome ni Nacionalnu zakladu za spomenike kulture.

Komisija za proslavu tisućljeća je sasvim novo tijelo, zaduženo za proslavu "2000. godine i početka trećeg tisućljeća" podupiranjem odgovarajućih kapitalnih projekata. Među već najavljenim kandidatima za natječaj za dodjelu sredstava nalaze se projekti pretvaranja suviše Bankside električne centrale u središnjem Londonu u muzej suvremene umjetnosti Galerije Tate, uređenje Velike dvorske odaje i Čitaonice Britanskog muzeja i reorganizacija Muzeja Južnoga Kensingtona u kulturni forum. Svi sadašnji kapitalni muzejski projekti u Ujedinjenom Kraljevstvu moraju se obratiti Komisiji za proslavu tisućljeća i natjecati se kod nje za sredstva, a tek potom osigurati održavanje restauriranih zgrada sredstvima iz Državne lutrije. Upuštanje u velike muzejske projekte bez prethodnog osiguranja sredstava za kontinuirano održavanje zgrada veoma je diskutabilno i nikako nije u skladu s dobrim gospodarenjem za koje se zalaže Odjel za nacionalnu kulturnu baštinu. Može se vrlo uvjerljivo dokazati da bi veliku većinu sredstava odvojenih iz Državne lutrije u muzejske svrhe trebalo usmjeriti na saniranje velikog zaostatka u održavanju već postojećih muzejskih zgrada prije nego što se počnu poduzimati bilo kakvi veliki novi zahvati. Ideje utjelovljene u nizozemskom planu Delta nude značajne pouke u tom smislu. Sa stanovišta inzistiranja na preventivnoj konzervaciji, obnova muzejskih zgrada nužan je uvjet za uspješnu konzervaciju muzejskih zbirki i za očuvanje njihova fizičkog integriteta. Tako nedoumice oko administracije i raspodjele sredstava iz Državne lutrije i dalje potencijalno obezvrjeđuju reviziju politike koju je poduzeo Odjel za nacionalnu kulturnu baštinu i odgađaju njezino provođenje u djelo.

Preuzeto iz: Maintaining the Physical and Intellectual Integrity of Museum Collections, Museum Management and Curatorship, 1994., 13.

*Prijevod s engleskog:
Zdenka Ungar*

SIZIF U DOMU MUZA*

Uvodeći rukovođenje u Budimpeštanski povijesni muzej

*Geza Buzinkay
Budimpeštanski povijesni muzej
Budimpešta*

Ako bih trebao govoriti o mađarskom upravljanju gradskim muzejom, ne smjestivši ga pritom u kontekst, bojim se da ne biste razumjeli o čemu govorim. Znam vrlo dobro da moj muzej, Budimpeštanski povijesni muzej, nije tipičan, međunarodni model gradskog muzeja niti u svojoj sadašnjoj situaciji niti po svojim mogućnostima. Stoga bih u uvodu želio nekoliko riječi reći o gradskim muzejima u Mađarskoj. Za početak: oni ne postoje. Kroza stoljeća, sve do kraja 1. svjetskog rata, Mađarska je bila kraljevstvo unutar Habsburškoga carstva iako se njen pravni status mijenjao kroz to razdoblje. Kralj Mađarske bio je istodobno i sveti rimski, kasnije austrijski, car. Kao posljedica kraljevska su blaga ljupko cvala u Beču, dok je aristokracija u Mađarskoj osnivala svoje vlastite kolekcije. Gotovo poput zajedničke oporuke oni su 1802. ostavili naciji vrlo velike i vrijedne kolekcije. Tako su nastale prvotne kolekcije Mađarskoga nacionalnog muzeja. To nipošto nije bio koordinirani čin, već posljedica raspoloženja proizašlog iz susreta prosvjetiteljstva i romantizma. Prosvjetiteljstvo je naglašavalo važnost državnog uplitanja u kulturu i obrazovanje, dok je romantizam gajio važnost nacionalne svijesti. Javne kolekcije služile su obim ciljevima. Narodnom raspoloženju na prelasku 18. u 19. stoljeće svidala se ideja osvajanja nacionalnog identiteta i potvrđivanja predodžbe o njemu pomoću predmeta iz prošlosti, te je također shvatilo didaktički potencijal u ostvarivanju dostupnosti starih predmeta. Štoviše, budući da tron nije zauzimao "jedan od nas", već nadnacionalni Habsburg, tadašnji Mađari željeli su dosegnuti ono za što su vjerovali da je čista nacionalna drevna prošlost. Postojali su mnogobrojni njemački i engleski literarni primjeri koji su opravdavali ovakav slijed misli. Takva kompleksna stajališta pomažu objasniti zašto se Mađarska muzeologija koncentrirala isključivo na arheološke predmete i iskapanja (ne računajući, naravno, stare knjige i manuskripte). Izrazit primjer nacionalnog značenja arheologije jest dekret koji je izdao Lajos Kossuth, vođa Mađara u njihovu ratu za nezavisnost protiv Habsburga 1848./49., u kojem se utvrđuje kako svi arheološki nalazi koje vojnici pronađu prilikom kopanja rovova moraju biti ustupljeni javnim kolekcijama. Kao biskupov legat prva kolekcija slika našla je svoj put do Mađarskoga nacionalnog muzeja tek 1846., gotovo pola stoljeća nakon utemeljenja ustanove. Dvadeset godina kasnije, kada je vlada počela isticati javnu edukaciju i upotrebu zornog obrazovnog materijala, ustanovljene su tehnička i prirodoslovna kolekcija izričito kao sredstva poduke. Ovi su događaji bili ograničeni na nacionalni glavni grad. Drugdje u zemlji brojna su arheološka i povijesna društva bila oformljena i ona su 1880-ih i 1890-ih osnivala muzeje u većim gradovima. I njih su također većinom sačinjavale arheološke kolekcije. Ukoliko su skupljali etnografski materijal ili primijenjenu umjetnost, onda su oni bili lokalnog porijekla, to jest poneki izraziti predmeti koji su nekoć pripadali starim zemljoposjedničkim velikašima, sada osiromašenima, ili rukotvorine kojima se mađarska populacija koristila živeći u multietničkoj okolini. Očito je, dakle, da su mađarski muzeji skupili značajne artefakte, rijetkosti i antikvitete. Jedino u komunističkom razdoblju, i to tek poslije 1960-ih,

usredotočili su se na prosječni život, svakodnevnicu i ekonomiju specifičnog doba i socijalne grupe s ciljem dokumentiranja civilizacijskih i infrastrukturnih promjena - barem u njihovoj označenoj misiji. Utemeljena na istočnonjemačkom i sovjetskom modelu, u okviru takozvane historije radničkog pokreta, moderna muzeologija je uzletjela - i izaziva neugodne asocijacije do današnjega dana. U stvarnosti, ipak, poslije 1970-ih "radnički je pokret" bio samo zaklon pod kojim se odvijalo visokokvalitetno i mnogostrano kolekcioniranje, izlaganje i istraživanje. Zatim su došle kasne osamdesete kada je s padom komunizma u Istočnoj Europi ime ove institucije uzrokovalo da se cijela povijesna muzeologija razmatra kao sumnjive naravi. Pod sloganom ponovnog preuzimanja od komunista naše nacionalne kulturne pozicije to je, jedno za drugim, olakšalo restauraciju arheološke muzeologije na vodećem položaju mnogih muzeja i u mreži naših područnih muzeja. Kako se mađarski gradski muzeji uklapaju u ovu sliku? Između 1900. i 1920. provincijske muzeje koje su, kao što sam rekao, osnovala filantropske udruge, preuzele su gradske uprave. Predmeti značajni za povijest grada ušli su u kolekcije uglavnom u to vrijeme. Većinom su to bili predmeti iz raspuštenih cehova ili udijeljeni od nekog istaknutoga građanina. Takvi su se muzeji razvili u regionalne opće muzeje. Iako su djelovali u većim gradovima, njihovi počeci i odabir aktivnosti pretvorili su ih u regionalne ustanove - većinom takvih muzeja upravljale su pokrajine, a ne gradovi. Centralizacija u razdoblju komunizma samo je pojačala tu tendenciju pa su se u 19 mađarskih pokrajina oformila "upraviteljstva pokrajinskih muzeja" s glavnim sjedištem u pokrajinskim dvorcima. Budući da je sve bilo vlasništvo države, ona je samo delegirala (i efikasno sprječavala) upravljačka prava. Posjedovanje je bilo fiktivno i služilo je samo kao mogućnost za utvrđivanje osobnih kontakata kojima se osiguravao što bolji udjel u centralnom fondu. Politički preokret 1989./90. donio je dramatičnu promjenu za pokrajine, koje su postale ekonomski beznačajne, a posljedično i kao organizacije jer je regionalna moć prenijeta na gradske uprave. Osiromašene pokrajinske vlade jedva su održavale velike središnje pokrajinske muzeje iako su i nadalje bile zakonom obvezane da to čine. U isto vrijeme gradovi u kojima su se nalazili ti muzeji i koji su profitirali od njihova postojanja često su ih smatrali neugodnom konkurencijom, javno upravljanim stranim tijelom kojeg su odbijali podržavati jer ga nisu niti posjedovali niti su imali išta reći o njemu.

Budimpeštanski povijesni muzej je ponešto drukčiji. Prije svega stoga jer je muzej glavnoga grada i to grada čija veličina obuhvaća jednu petinu populacije čitave zemlje. Zatim, taj je muzej osnovao grad. Koliko je to neobično, da ne kažem sumnjivo, pokušat ću ilustrirati nedavnim događajem. Prije dvije godine gradonačelnik većega mađarskoga grada prihvatio je vrijednu privatnu kolekciju iz nasljedstva koju je trebalo smjestiti u prekrasno staro zdanje što ga je grad sada posjedovao, te je odlučeno otvoriti ga kao pravi gradski muzej. Zalibože! Gradonačelnik je potom bio optužen zbog rasipanja gradskih resursa, a još je rječitije da ni brošure nacionalnog muzeja niti kompletni muzejski adresar ne priznaju tu ustanovu. Ona jednostavno ne postoji.

Zaista i ne treba postojati; preko trideset godina stari muzejski zakon ne poznaje gradski muzej kao kategoriju. Prema zakonskoj definiciji, muzej ima ili nacionalni domašaj i važnost ili je pokrajinski muzej (te ujedno dio ili centar cijele mreže) ili je mjesni povijesni muzej koji se odnosi na grad ili selo ili gradski okrug.

Osnivač i posjedovatelj Budimpeštanskog povijesnog muzeja jest grad. No budući da takva kategorija ne postoji u mađarskom zakonu, on je kandidiran za nacionalni muzej. Tijekom svoje stoljetne povijesti uznastojao je na svojemu što jasnijem određenju i na profiliranju svoje kolekcije. Iako je gradsko vijeće 1887. donijelo rezoluciju o osnivanju muzeja izričito zbog dokumentiranja aktivnosti suvremenoga grada i života njegovih stanovnika, moj uvod može vam pomoći da shvatite zašto je muzej usprkos tomu započeo

svoju djelatnost kao arheološki muzej. Kasnije je muzej otvarao svoja vrata u više navrata - za kraća razdoblja, da bi uvijek iznova vidio svoje kolekcije razasute. Direktori arheolozi isticali su važnost iskapanja koja su postala žarište muzejskih aktivnosti te su lapidariji neprestano uređivani. Jedino je kolekcija slika, Gradska galerija, postojano rasla te se uskoro otrgnula od gradskog muzeja i postala zaseban Mađarski umjetnički muzej u duhu komunističke centralizacije.

Iako se Budimpeštanski gradski muzej danas naziva povijesnim muzejom, on počiva na tri različite noge: na arheologiji, povijesti grada i umjetničkim zbirkama (većina kojih se također odnosi na gradsku povijest). Tri noge nekako su sklone nestabilnosti, a događa se i da se zapletu, štoviše, u ovom konkretnom slučaju njihova dužina i snaga je također različita. Iako moja metafora izgleda nelogična, ona mi dopušta da istaknem jednu od najvažnijih zadaća muzejskog upravljanja - uravnotežavanje različitih "noga" bez obzira na to koliko se razlikovale u kvaliteti.

Postoji još jedan ograničavajući aspekt koji duguje svoju dvosmislenost prevladavajućim vlasničkim uvjetima. Ono što je nekoć posjedovala država u zadnjih je nekoliko godina vraćeno izvornim vlasnicima pod uvjetom da su javna tijela. Izuzetak predstavljaju važni historijski spomenici koji su ostali pod državnom upravom. To znači da Budimpeštanski povijesni muzej, smješten u krilu bivše kraljevske palače, može samo unajmiti svoje čuvaonice, konzervatorske radionice i izložbene dvorane. To također znači da mi moramo, barem teoretski, tražiti dozvolu od Ureda za zaštitu nacionalnih spomenika svaki put kada želimo zabiti čavao u zid muzeja. Naš drugi objekt, točnije ruine zgrade, također je u državnom vlasništvu. Posljedica jest da grad nije tako velikodušan u financiranju izgradnje tog prostora (već dvadeset godina u užasnoj smo potrebi za zgradom čuvaonice). Naše treće veliko muzejsko zdanje je nekadašnji samostan iz polovice 18. stoljeća koji je vraćen gradu, ali ne i muzej. Već godinama različiti se muzejski odjeli nalaze u sukobu s gradskom upravom, u kojoj obje strane nastoje nametnuti svoje vlastite specifične ideje.

U takvim okolnostima ne može se kriviti Budimpeštanski povijesni muzej što nema jasno profiliran lik. Arheolozi su ga oduvijek smatrali jednim od najvažnijih arheoloških instituta, dok se u centralnoj zgradi budimskog dvorca nalaze dvije stare arheološke izložbe: pretpovijesni ostaci iskopani upravo tu kao i otkrivene ruine srednjovjekovne kraljevske palače koje osiguravaju stalnost profesije. Umjesto izložbe starije gradske povijesti u njemu su se nizale svakojake povremene izložbe. Kompleks samostana koji je sadržavao povijest suvremenoga grada i umjetničke kolekcije bio je godinama zatvoren za javnost.

Kako stvari stoje, Budimpeštanski povijesni muzej je suočen: s nejasnim zakonom koji ne priznaje gradski muzej kao pravni entitet; s unutarnjim borbama oko utvrđivanja slike muzeja; s neodređenim vlasničkim pravima; i povrhu svega toga s ekonomskom recesijom i neugodnom politikom koja pogađa naročito kulturne ustanove. U takvim okolnostima prisiljeni smo izraditi novu vrstu upravljanja, doista - budući da Mađarska nema tradicije u tom području. Upravljanje muzejom shvaćalo se kao birokratska aktivnost te su direktori muzeja bivali imenovani u znak priznanja za svoja profesionalna postignuća. Dobar direktor radio je na svom vlastitom polju istraživanja i ostavljao je svakoga na miru; njegove veze i poznanstva bili su dovoljni da osiguraju financiranje programa od onih koji su vršili ponajveći pritisak na njega. Budući da je proračun za sve aktivnosti i sve programe dolazio isključivo od gradskog poglavarstva, upravljanje kao takvo nije ni postojalo. Sada pak, iznenada smo suočeni sa zahtjevom da predložimo izvještaj o povjerenosti, a da stvarno ne znamo njeno značenje niti možemo očekivati pomoć unutar naše profesije. Zanimljivo da nitko nije bio svjestan činjenice kako i administrativna odluka da oglasi natječaj za vodeće položaje i koncept planiranja muzeja što ga je kandidat morao prikazati u podnesenom

prijedlogu jesu već početni dijelovi zadanog izvještaja - donekle preopširno i nesigurno izloženog, no u biti to je bilo na stvari. To se je smatralo čistom formalnošću, nečim što treba biti zaboravljeno.

Osnovne zadatke gradskog muzeja ostaju neupitne sve dok su ograničene na načelne općenitosti. Međutim, kada se povede riječ o našim specifičnim ustanovama, razlike se pokazuju nesavladavima te je malo nade za konsenzus našega tradicionalnog načina razmišljanja. Ono štuje simbole dok mu je racionalnost strana. U svrhu dokumentiranja biografije grada, u najširem smislu te riječi, i njegova prikazivanja javnosti, čini se irelevantnim da li je određeni predmet kupljen, nabavljen putem nasljedstva ili iskopan iz zemlje. Arheologija je, barem koliko se tiče muzeja, samo forma akvizicije. Sada na trenutak trebamo prihvatiti činjenicu da je prisutna kao nezavisna disciplina. Većina djelatnika Budimpeštanskoga povijesnog muzeja jesu arheolozi, a samo nekolicina ih radi na poslovima kustosa. Polemike se uvijek nanovo vode oko uloge i mjesta arheologije u muzeju. Istodobno, osnovno pitanje gradskog muzeja - što grad jest?, ne može se postaviti bez opasnosti od raspirivanja tinjajuće vatre. Dok je tradicionalni i još uvijek strastveno obrambeni stav muzeologa kako je njihov cilj bavljenje predmetima nacionalne prošlosti, Budimpešta je u biti proizvod različitih etničkih grupa, kultura i religija. Jedna od središnjih tema na konferenciji o gradskim muzejima u Londonu savršeno se uklapa u raspravu između Budimpešte i nacionalne mađarske arheologije i muzeologije. Zaključeno je da multikulturalizam rastrojava nacionalni identitet. Kao kozmopolitski grad Budimpešta nije samo tolerantna prema različitim tradicijama već su one i integralni dio njezine kulture.

Uostalom, djelatnici Budimpeštanskoga povijesnog muzeja odgovorni za umjetničke akvizicije i izložbe nisu zainteresirani za predmete koji su značajni za povijest grada. Suvremena umjetnost, točnije umjetnici ono su čime se žele baviti. Posljedica jest činjenica da nismo bili u mogućnosti razviti postojanu koncepciju kolekcioniranja materijala koji bi dokumentirao povijest i život grada; umjesto toga moramo posegnuti za zaobilaznim stajalištem kako umjetnost koju skupljamo i izlažemo treba odražavati djelovanje umjetnika uključenih u umjetnički život grada.

I dok dvije tradicionalne muzejske profesije; arheologija i povijesti umjetnosti, nastoje povećati svoj utjecaj te ostati ravnodušnima prema istinskim ciljevima gradskoga muzeja, povjesničari, koji su manje uvučeni u muzejski način razmišljanja, a više teoretski i misaoni znanstvenici - koji sebe smatraju povjesničarima samo ako se mogu distancirati od konkretnoga povijesnog predmeta - doprinose rastućem gubitku ravnoteže svojom pasivnošću i ustručavanjem u definiranju svoje pozicije.

Gledište koje nastojim iznijeti jest moje uvjerenje kako je jedna od ključnih zadaća upravljanja gradskim muzejom stvaranje i održavanje ravnoteže između profesionalnih područja koja su u njemu zastupljena. Takva zadaća zahtijeva iznad svega dobro organiziranje.

Nov pristup, stran tradicionalnom kustoskom razmišljanju, shvaća muzej kao ustanovu u kojoj prikazivanje eksponata mora biti vjerodostojno i ujedno pružati puno užitka. Muzej treba biti znanstvena radionica, škola i kazalište u jednoj cjelini. Većina kustosa još uvijek ne voli čuti kako je muzej prije svega centar komunikacije i žive djelatnosti; ne samo znanstvena radionica već mjesto u kojem se kolekcioniranje i čuvanje predmeta obavlja s razlogom. Izrekao sam osnovne ideje upravljanja iz kojih proizlaze daljnji koraci koje treba poduzeti. Umjesto prostora sa zatvorenim znanstvenim radionicama u kojima se primjenjuju tradicionalne muzejske profesije, muzeji moraju postati otvorene ustanove. Umjesto da egzistiraju sa svrhom osiguranja radnog mjesta za kustose s kolekcijama koje su tu tek za provođenje profesionalne aktivnosti, naše ustanove postoje jer grad i šira zajednica trebaju zrcalo koje muzej jest, nudeći orijentaciju u traganju za identitetom i služeći kao mjesto gdje se može ugodno provesti vrijeme.

Ovakva teza nije nešto apstraktno, nego ima sasvim specifično značenje u današnjim ekonomskim okolnostima u Mađarskoj. U vremenu kada su nacionalna i lokalna vlada prisiljene radikalno smanjiti potrošnju i kada su muzeji ostavljeni bez primjerenog financiranja, naše ustanove trebaju publiku koja treba njih. A ta će publika trebati muzeje samo ako oni umjesto pukog izricanja svoje vlastite važnosti zaista nametnu činjenicu da su važni. Zbog tog razloga moramo izmijeniti naš stav o izlaganju i staviti puno veći naglasak na odnose s javnošću.

Isto tako zbog ekonomskih razloga muzejsko upravljanje mora se baviti manje teoretskim problemima u znanosti, umjetnosti i povijesti, a više ekonomskom strategijom. Da se osigura život muzeja, prihod iz gradskog proračuna mora biti odvojen koliko je god to moguće od prihoda koji potječe iz vlastitih muzejskih aktivnosti. A one uključuju izradu i prodaju umjetničkih reprodukcija i muzejskih suvenira, muzejsku kavanu, izdavanje publikacija kao što su ljetopisi, katalozi, razglednice, CD-i, slajdovi i video zapisi. Prihodi mogu pridonijeti funkcioniranju muzeja. Zamisao je još uvijek neobična, no, kada jednom i bude prihvaćena, predstoje zadaci izrade strategija pomoću kojih će se ona provoditi.

Primljeno: 28. 2. 1996.

*Prijevod:
Nikola Albanež*

* Referat pročitan na II. svjetskom simpoziju gradskih muzeja, održanom u Barceloni od 26. do 28. travnja 1995.